

Tiesībsarga komentārs uz RUS LSM jautājumiem par tautību vēstošiem uzrakstiem uz automašīnām

Atbildes sagatavoja Tiesībsarga biroja Pilsonisko un politisko tiesību nodaļas juridiskais padomnieks Matīss Malojlo.

1. Kā izriet no Valsts policijas sniegtā paziņojuma, tad, Valsts policijas ieskatā, personas, kas uz saviem transportlīdzekļiem izvietos uzrakstus ar norādi par savu piederību krievu tautībai, varētu tikt sauktas pie administratīvās atbildības pēc Administratīvo sodu likuma par pārkāpumiem pārvaldes, sabiedriskās kārtības un valsts valodas lietošanas jomā (Administratīvo sodu likums) 13.1 panta. Minētais pants paredz administratīvo atbildību par militārās agresijas un kara noziegumu slavinošu simbolu izmantošanu publiskā vietā, **izņemot gadījumus, kad nav mērķa šos noziegumus attaisnot vai slavināt.**

Lai gan administratīvo pārkāpumu tiesībās darbojas t.s. vainojamības koncepts, kas neprasa vērtēt personas psihisko attieksmi pret likumpārkāpumu, tostarp personas nodomu, tomēr jau šobrīd Administratīvo sodu likuma 13. pants un 13.1 pants paredz vērtēt, kāds ir bijis mērķis izdarīt konkrēto administratīvo pārkāpumu. Līdz ar to administratīvā atbildībā par militārās agresijas un kara noziegumu slavinošu simbolu izmantošanu publiskā vietā var tikt piemērota tikai tajos gadījumos, kad personai ir bijis mērķis šos noziegumus attaisnot vai slavināt, tādējādi novēršot iespēju piemērot administratīvo atbildību par jebkāda simbola izmantošanu publiskā vietā, kas potenciāli varētu tikt traktēts kā militārās agresijas vai kara noziegumu slavinošs. Tiesībsargs uzsver, ka vārdu savienojums krievu valodā "esmu krievs" pats par sevi bez plašāka mērķa, nolūka un motīvu analīzes nevarētu tikt atzīts par tādu, kas slavina vai attaisno militāro agresiju vai kara noziegumus.

Papildus jāatzīmē, ka tiesībsarga ieskatā diskutējams ir jautājums par to, vai šāda veida uzlīme vai uzraksts varētu vispār tikt traktēts kā simbols. Skaidrojošā vārdnīcā Tezauris simbols ir skaidrots kā zīme, arī zīmju kopums (piemēram, attēls, ornaments, priekšmets, krāsu salikums, mākslas tēls, skaņdarbs), kas nosacīti atspoguļo ideju, parādību sabiedrībā vai dabā u. tml. Ja tiktu konstatēts, ka uzraksts krievu valodā "esmu krievs" mērķtiecīgi tiek izmantots militārās agresijas propagandas nolūkos, tas varētu tikt traktēts kā militārās agresijas slavinošs simbols. Pretējā gadījumā būtu sarežģīti šāda veida izpausmi traktēt kā simbolu, kas slavina militāro agresiju vai kara noziegumus.

2. Atbilstoši Administratīvo sodu likuma 30. panta pirmajai daļai administratīvā pārkāpuma procesa par šā likuma 13.1 pantā minēto pārkāpumu veic Valsts policija vai pašvaldības policija. Gadījumā, ja policijas amatpersona konstatētu šāda veida uzrakstu uz transportlīdzekļa, tā īstenojot likumā "Par policiju" noteiktās kontroles un uzraudzības funkcijas, varētu veikt pārrunas ar transportlīdzekļa vadītāju par šāda veida uzraksta izvietojumu uz transportlīdzekļa motivāciju. Gadījumā, ja šo pārrunu ceļā tiktu iegūta informācija, kas norāda uz mērķi attaisnot vai slavināt noziegumus, amatpersona varētu lemt par administratīvā pārkāpuma procesa uzsākšanu un administratīvā pārkāpuma procesa ietvaros lemt par šādas uzlīmes konfiskāciju vai izņemšanu.

Turpretim, ja sākotnējo pārrunu ceļā netiktu iegūta tāda informācija, kas liecinātu par iespējama administratīvā pārkāpuma izdarīšanu, un amatpersonai nebūtu pamats uzsākt administratīvā pārkāpuma procesu pēc Administratīvo sodu likuma 13.1 panta, tādi procesuālie līdzekļi kā konfiskācija vai izņemšana nebūtu piemērojami.

Vienlaikus Likuma "Par policiju" 22. panta pirmā daļa nosaka, ka policijas darbinieks ir valsts varas pārstāvis, un likumīgās prasības un rīkojumi, ko viņš izvirzījis vai devis, pildot dienesta pienākumus, visām personām ir obligāti jāizpilda. Nepakļaušanās policijas darbinieka likumīgajām prasībām ir sodāma. Administratīvo sodu likuma 4. pants paredz administratīvo atbildību par amatpersonas likumīgo prasību nepildīšanu vai amatpersonas darbības traucēšanu, par to paredzot sankciju – brīdinājums vai naudas sods fiziskajai personai līdz simt četrdesmit naudas soda vienībām, bet juridiskajai personai — no četrpadsmit līdz divtūkstoš astoņsimt naudas soda vienībām.

Ja policijas amatpersona uzliktu par pienākumu privātpersonai noņemt no sava transportlīdzekļa šāda veida uzlīmi, taču privātpersona to nedarītu, policijas amatpersonai būtu jāizšķiras, vai šo izvirzīto prasību traktēt kā likumīgas prasību nepildīšanu un vērstu uz administratīvā pārkāpuma procesa īstenošanu.

Augstākā tiesa ir atzinusi (piemēram, Senāta 2007. gada 20. marta spriedums lietā Nr. SKA-68/2007, 2006. gada 14. novembra spriedums lietā Nr. SKA-454/2006), ka jebkurš policijas darbinieka rīkojums, ko viņš izdevis, pildot dienesta pienākumus, atzīstams par visiem saistošu un sākotnēji ir jāizpilda. Vienlaikus Senāts secinājis, ka pašai personai, pret kuru vērsta policijas darbinieka prasības, nevar liegt kvalificēti izvērtēt izvirzīto prasību tiesiskumu, taču, ja persona uzskata, ka policijas darbinieka prasības konkrētajā gadījumā nav likumīgas, un nepakļaujas šīm prasībām, tā pati uzņemas risku. Protī, ja vēlāk tiks konstatēts, ka policijas darbinieka prasības bija likumīgas, bet pašas personas izdarītais vērtējums izrādījies kļūdains, šī persona tiks saukta pie administratīvās atbildības par nepakļaušanos šīm prasībām. Taču, ja tiks konstatēts, ka prasības nebija likumīgas, tad personu nevar saukt pie administratīvās atbildības par nepakļaušanos policijas darbinieku likumīgām prasībām, jo šajā gadījumā nebūs konstatējams administratīvā pārkāpuma sastāvs.

Jāuzsver, ka likumīgs rīkojums vai prasība likuma "Par policiju" 22. panta pirmās daļas un Administratīvo sodu likuma 4. panta izpratnē ir tāds rīkojums vai prasība, kas izriet no tiesību normas, proti, šādam rīkojumam vai prasībai pēc sava satura jābalstās uz tiesību normām. Tādējādi, izskatot administratīvā pārkāpuma lietu, vienmēr nepieciešams noskaidrot, vai konkrētajā gadījumā policijas darbinieka rīkojums vai prasība bijusi likumīga. Ja policijas darbinieks savu prasību noņemt šāda veida uzlīmi no transportlīdzekļa nevarētu pamatot ar konkrētu tiesību normu, šāda veida prasību, tiesībsarga ieskatā, nevarētu atzīt par likumīgu.

3. Kā izriet no Administratīvo sodu likuma 13.1 panta izstrādes dokumentiem Saeimā (sk., piemēram, <https://titania.saeima.lv/LIVS13/saeimalivs13.nsf/0/5E13DCCA8E4A825BC2258822002E5576?OpenDocument>), tad šajā pantā netiek runāts par alfabēta burtiem vai citiem konkretizētiem simboliem, jo militārās agresijas propagandā šie simboli ļoti dinamiski mainās. Līdz ar to visu laiku tos konkretizēt normatīvajos aktos nebūtu faktiski iespējams. Te būtu svarīgi konstatēt attiecīgās simbolikas izmantošanas motivāciju.

Tādējādi nav izslēgts, ka simboli, kas tiek lietoti, lai slavinātu kara noziegumus vai militāro agresiju, laikā gaitā vēl var mainīties un tiesību normu piemērotājiem (policijas amatpersonām) būs jāspēj tam pieiet efektīvi, līdzsvarojot sabiedrības kārtības un drošības intereses iepretim privātpersonu tiesībām uz vārda brīvību.